

PIETER DOORLANT EN ZIJNE TWEE LEVENS VAN SINT ANNA

Pieter Doorlant(1)— op zijn Latijnsch *Petrus Dorlandus* —was tot voor enkele jaren nog een onbekende in onze Nederlandsche letterkunde. Wie zich bezig hield met de geschiedenis der middeleeuwsche mystiek in onze streken, bestudeerde wel zijne *Latijnsche* werken ; doch niemand vermoedde dat hij ooit eene voorname plaats in de vaderlandsche Letteren zou innemen. Eerst in 1892 waagde mijn vriend prof. H. Logeman de gissing dat de *Petrus Diesthemius*, schrijver van den *Elckerlyck*, geen ander zou zijn dan *Petrus Dorlandus Diestensis*, karthuizer monnik der abdij Zeelhem. Deze gissing werd sedert dien door alle geleerden beaamd — zeer te recht naar ik meen.

Over *Elckerlijc* is stilaan een zeer uitgebreide literatuur ontstaan (2), hetgeen niet verwonderen mag, daar dit moralisatie-spel, met *Marieken van Nymeghen*, het beste is dat ons tooneel in die jaren heeft voortgebracht.

Doch wat wel verwonderen mag, is dat men zich, sedert Logeman's gissing, om Doorlant's persoon niet verder heeft bekreund, noch zijn overige werken met zorg heeft bestudeerd.

In een recensie over de Raaf's uitgave, drukte Logeman (1898) dienaangaande zijn spijt uit : « ... Maar ik betreur het dat de Raaf, » even min als ik, tijd gevonden heeft nader in te gaan op den door mij » aangewezen auteur van den Ned. tekst, Pieter Dorlant [*lees Doorlant*]. » Wie weet of zóó'n onderzoek in die richting niet bijzonderheden aan » 't licht had gebracht van belang voor de geschiedenis der Neder-

(1) *Doorlant*, en niet *Dorlant*, zooals men tot hertoe altijd geschreven heeft. Alle 16de eeuwse oorkonden, waar de naam op zijn Nederlandsch gespeld wordt, geven *Doorlant* of *Doerlant* — geen enkel *Dorlant*.

(2) Ziehier de *voornaamste* werken :

G. Kalf, in *Tijds. Maatsch. van Leiden*, 1890, IX, bl. 12 ;

H. Logeman, *Elckerlyc-Everyman* uitgave met inleiding, 1892 ;

G. Kalf in *Taal en Letteren*, 1894, bl. 112 ;

K. H. de Raaf, *Spyeghel der saligheyt*, uitgave en inleiding, 1897 ;

H. Logeman, *Elckerlijc-Everyman, de vraag naar de prioriteit opnieuw onderzocht*, 1902 ;

K. H. de Raaf, *Elckerlijc-Everyman* in *Tijdschr. Maatsch. van Leiden*, 1903.

» landsche Letterkunde, of misschien zelfs voor de questie van de » prioriteit in 't bijzonder... »

Toen die woorden geschreven werden, was ik reeds aan het verzamelen van bouwstoffen voor eene studie over Doorlant; en naarmate ik hiermee vorderde, begreep ik telken dage beter waarom anderen in een werk als het mijne, zoo weinig lust hadden.

Ten eerste, stuit men gedurig op moeilijkheden van allen aard: de onmogelijkheid om te weten waar de handschriften van Doorlant's werken te vinden zijn — uitgaven van die werken vermeld, doch die nooit hebben bestaan — soms ook verkeerd gedateerde uitgaven — of nog geschriften aan Doorlant toegeschreven en die niet van hem zijn.... Zoo er ergens behoefte aan een *betrouwbaren gids* bestaat, dan is het wel hier.

Ten tweede, mag niet vergeten worden dat de 15de eeuw een tijdperk van verval is voor onze Mystiek. Bij Doorlant valt er al heel weinig te bespeuren van de hooge vlucht van een Ruysbroec; eerstgenoemde schrijver legt er zich in hoofdzaak op toe, stichtelijke lectuur te leveren voor Jan en alleman. En nu, zich inwerken in dit slag van literatuur, waarin het vroom gemoed onzer voorvaderen zóó'n zalig behagen schepte, — zich daarin verdiepen — is lang geen plezierig baantje.

Ook ben ik overtuigd dat meer dan één, die vol illusie het werk aanvatte, er op korten tijd hartelijk voor bedankt heeft...

Met de gegevens, die ik sedert jaren verzamelde, zou ik over Doorlant thans een boekdeeltje kunnen schrijven. Het zou, jammer genoeg, nog erg onvolledig zijn, omdat er nog menig handschrift van hem moet bestaan, waarachter ik niet gekomen ben.... en juist hierom aarzel ik met een boek voor den dag te komen (1).

In afwachting echter dat ik tot het leveren van een uitgebreide studie overga, wensch ik een paar werken van Doorlant te bespreken. Waarom ik nu juist deze verkies boven andere die hooger staan, vindt zijn oorzaak in het volgende feit: onlangs werd aan de medewerkers der *Biographie Nationale de Belgique* (waaronder ik de eer heb te behooren) de voorloopige lijst van letter S. rondgedeeld. Op die lijst komt een zekere Martijn Slegers voor, die in nauw verband staat met Doorlant. In de *Biographie* schrijven wat ik over Slegers weet, gaat niet aan, daar men aldaar geene verhandelingen opneemt, doch slechts beknopte biographische aantekeningen.

En zoo komt mijne verhandeling in dit *Tijdschrift*...

(1) Reeds in 1903 werd mijn werk aangekondigd door prof. A. Roersch, in zijne uitgave van de *Latijnsche* vertaling van *Elcherlyc, Homulus, inleid.*, bl. X: « M. Léonard Willems... fera paraître prochainement une étude très soignée sur Dorlandus ». Ik laat natuurlijk het vriendelijke « très soignée » voor rekening van den geleerden professor; doch nu een proeve van mijn arbeid hier verschijnt, zullen de lezers van dit *Tijdschrift* er zelve over oordeelen.

Eerste punt van mijn betoog.

Enkele jaren nadat Pieter Doorlant gestorven was (1509), verscheen op het einde van zijn *de enormi proprietatis monachorum vitio dialogus* (1513) eene schier volledige lijst van alle zijne werken, welke lijst opgesteld werd door een karthuizer monnik uit Leuven, die Doorlant persoonlijk gekend had, met name Andreas van Amsterdam.

Die lijst is de eenige grondslag waarop alle latere bibliografen hebben gebouwd. Zij hebben er wel het een en ander aan toegevoegd — meestal dwaasheden.

Op die lijst van Andreas zijn de werken niet in *chronologische* volgorde gesteld (dit zal ik een ander maal uitvoerig bewijzen), noch zijn zij gegroepeerd volgens de behandelde onderwerpen, maar zij werden hoogstwaarschijnlijk opgenomen zooals zij *gebonden* waren in de *codices* der abdij Zeelhem, alwaar de oorspronkelijke werken van Doorlant zorgvuldig bewaard werden.

N^r 42 van die lijst luidt :

Vitam et legendam Sanctæ Annæ originalem quinque libris partitam.

Wanneer wij nu Reussens (*Biogr. Nation.*, voce *Dorlandus*) raadplegen, of Auger (*Etudes sur les Mystiques*, bl. 326) of alle andere moderne bibliografen, om te weten of die *Vita S^tæ Annæ* ooit gedrukt werd, dan verzendt men ons naar eene uitgave van *Antwerpen, 1617*.

Die inlichting is volkomen valsch.

De modernen hebben al hunne wetenschap uit Paquot. Paquot uit Foppens; Foppens uit Sweertius (1628); Sweertius uit Valerius Andreas (*Bibliotheca Belgica* 1623).

En wat zegt Valerius Andreas? Onder de werken van Doorlant neemt hij op: *Vita S. Annæ etc., e quibus, cum vita Christi auctore Ludolfo de Saxonia Carthusiensis, B. Annæ vita edita est, Antverpiæ, apud Keerbergium, 1617, in fol.*

Het *e quibus... edita est* is stellig niet heel duidelijk — en zoo wij de bedoelde uitgave van Keerberghe niet bezaten, zouden wij ietwat in verlegenheid zitten om onzen tekst klaar uit te leggen.

En nu, wat heeft Sweertius, in zijne *Athenæ Belgicæ*, van deze inlichting gemaakt? Hij telt onder de werken van Doorlant: *Vita ac res gestæ B. Annæ, LIB. V, Antverpiæ apud Keerbergium, 1617.*

Klaarblijkelijk heeft hij het boek door Valerius Andreas bedoeld, niet eens gezien: want anders zou hij nooit *libr. V*, aan de opgave van zijn voorganger hebben toegevoegd. En deze korte invoeging, aan Andreas van Amsterdam ontleend, bewijst alleen dat hij n^r 42 van diens lijst met de uitgave van Keerberghe identificeerde.

Het *libr. V* is uit Sweertius overgegaan in alle latere bibliografiën.

Maar laten wij thans terugkeeren tot Valerius Andreas; heel nauwkeurig is zijne aanwijzing toch ook niet — want de *Vita Jhesu* van Ludolfus van Saksen is bij Keerberghe verschenen *niet in 1617*, doch

wel in 1618 (1). En dan op het einde van dit boek, komt er geene *Vita* voor, geschreven door Doorlant, maar eene latijnsche *Vita S^{tae} Annae*, geschreven door Badius Ascensius, en getrokken, naar hetgeen deze laatste ons mededeelt, uit een *Nederlandsch Leven van St. Anna* door Doorlant vervaardigd. Zoo dus, hier eigenlijk geen werk van Doorlant.

Men zal zich wellicht afvragen of die uitgave van Keerberghe wel de eerste is van dit werk: Het zou immers toch zonderling zijn, dat die drukker voor de eerste maal te Antwerpen, in 1618, iets zou uitgeven van Badius, welke op het einde der 15de en het begin der 16de eeuw leefde.

Welnu de eerste uitgave dagteekent geenszins uit het begin der 17de eeuw, zooals onze bibliografen het ons zouden doen gelooven, maar wel uit 1502.

De Vlaming Badius, (hoogst waarschijnlijk een Gentenaar) (2), verbleef toen te Parijs. Bij de drukkers Ulric Geering en Bertold Rembolt, te dier stede liet hij verschijnen eene *Vita Jhesu Christi... per Ludolfum de Saxonia... per Judocum Badium Ascensium annotata... ac vita S. Anne atque laudibus divi Joachim aucta*.

De bijgevoegde *Vita S. Anne* komt na de *Vita Jhesu*, en wel met den titel: *Sequitur vita dive Anne et mariti ejus Joachim, parentum divi Virginis ad incarnationem que in vita Christi explanata est, ab Ascencio in compendium redacta: ex historia suavissima eius mris Anne ab religioso viro F. Petro Dorlando, ordinis carthusiensis in Zelem, theutonice prius edita*.

Het is dus een *compendium*, een beknopt relaas, gemaakt met de hulp van een *Nederlandsch* werk van Doorlant (*theutonice prius edita*) (3).

De uitgave van 1502 werd in den 100p der 16de en 17de eeuwen door eene lange reeks herdrukken gevolgd (4) en is hetzelfde werk als dat

(1) Een exemplaar in de Univers. Biblioth. te Utrecht. — De heer bibliothecaris J. F. van Someren, tot wien ik mij wendde om nogmaals na te zien of mijne aantekeningen wel in orde waren, antwoordt mij dat er geen de minste twijfel bestaat dat de uitgave van 1618 is. Niet alleen heeft het titelblad MDCXIIX, maar de approbatie is bovendien van 6 April 1618.

(2) Lees dienaangaande de bijdrage van prof. Roersch in *Revue des Bibliothèques*, 1909, n° 7-9.

(3) In zijn voortreffelijk werk *Bibliographie des impressions et des œuvres de Josse Badius Ascensius* (Parijs, 1908), heeft de heer Ph. Renouard zich bezig gehouden met de bron door Badius gebruikt. Ziehier wat hij schrijft t. I, bl. 178: « Badius n'a, à proprement parler, écrit aucun ouvrage de théologie ou de polémique religieuse... Dans deux ouvrages cependant il a mis quelque chose de plus [que des notes et des préfaces]. Dans la *Vie de Jésus* de Ludolfe de Saxe il a inséré une *Vie de Ste Anne*, qu'il a tirée de celle qu'avait publiée (?) en Allemand (!!) un frère chartreux du nom de Dorlandus ». Dit bewijst nogmaals hoe geraadzaam het is, eer men *theutonice* door *Allemand* vertaalt, zijn pen tweemaal in den inkt te doppen.

(4) In het reeds aangehaald werk, beschrijft de heer Ph. Renouard (t. III, bl. 29 en vlg.) niet min dan 21 uitgaven van 1502-1664. En nog is die lijst onvolledig: de uitgave Antwerpen, Keerberghe, 1618, waarover ik hier breedvoerig handel, is hem onbekend gebleven. Maakt dus reeds 22 uitgaven.

uitgekomen in 1618 bij Keerberghe. En — wat elk die wil zal kunnen vaststellen — is die *vita* niet verdeeld in 5 boeken (*libr. V*), zooals Sweertius het opgeeft, (en met hem geheel de sleep zijner naschrijvers), maar in 7 kapitels.

Tweede punt van mijn betoog.

Nu wij door de mededeeling van Badius weten, dat Doorlant in 't Nederlandsch een *Leven van Sint Anna* heeft geschreven, luidt de vraag : kunnen wij dit *Leven* dan niet terugvinden ?

Door het *compendium* wist ik natuurlijk wat er zoo omtrent in het oorspronkelijke werk te boek stond. Ik besloot toen in de zeer uitgebreide *Sint Anna* literatuur eene klopjacht te maken ; en ging links en rechts op zoek, soms heel ver... en vermoedde geenszins dat wat ik moest hebben, eigenlijk heelemaal in mijne nabijheid daar om het grijpen lag. Het *Leven van Sint Anna*, heb ik immers te Gent zelf gevonden, en wel in een handschrift der Universiteitsbibliotheek. Zoo ik echter veel tijd heb verloren, alear ik dit te weten kwam — en zoo niemand vóór mij vermoed heeft dat dit *Leven* Doorlant's werk was, is het eenvoudig omdat in het Gentsch handschrift het geschrift *zonder auteursnaam* staat, en dat dus een gelukkig toeval alleen ons den schrijver ervan kon doen ontdekken.

Nu ben ik het bewijs schuldig dat *St. Anna's leven* in hs. 895 der Gentsche bibliotheek wel van Doorlant is. Eene vergelijking tusschen dit werk en het *compendium* van Badius zal dit boven allen twijfel stellen :

Vita S^{tae} Annæ... ex hystoria suavissima
... ab religioso viro F. Petro Dorlando, in
compendium redacta ab Ascencio.

Leven van Sint Anna (HS. Gent n° 895).
[fol. 60, verso]

(*Incipit*)

Cap. I.

Appropinquante plenitudine temporis qua per filium suum Deus humanium genus redempturus erat septuaginta septem (ut divus cirillus carmelita aït) ante divini verbi incarnationem annis, floruit in Judea virgo quedam generosissima ex David stirpe nata, dives admodum mireque formosa, optime morata valideque cordata ac spei de redemptione Israel refertissima; que cum parentum venia, filios prophetarum in Carmelo visitare solita, ab eisdem moribus et prudentia ac sanctitate plurimum illustrabatur, donec jam matura viro, jam plenis nubilis annis, matrimonio ad generis propagationem a parentibus optimis et prudentissimis ex veteri instituto addiceretur. Quibus tum virgo, castis colloquiis imbuta, virginalique vita assueta, animoque destinata, primum refragata, rem

(*Incipit*)

Cap. I.

Doen den tijt quam dat god almachtich wilde storten sijn diepe ontfermherticheit op dat menscelike geslachte, ende verlossen wt des viants handen, so es gheweest, als Cyrillus, een groot doctoer van den carmeliten beschrijft, 77 jaer voer die salighe gheboorte ons heren Ihū Xpi, in den lande van Judeen, een maghet hoghe van gheboerten, van Davids gheslachte, rijck van goede, schoon van lichaem, suver van herten, devoet van ghelove, hoghe in der hopen, vuerich in der charitaten ende ghefundeert in alle oetmoedicheit, gheheten Emerancia. Dese heijlighe maecht, met oerlof van haren ouders, plach dicwyl te visenteren die broeders woenende opten berch van Carmeli, daer de carmeliten (dye men heet *onser vrouwenbroeders* — om dat sy

ad carmelitas rettulit. Qui in jejuniis et oratione Deum consuluerunt, donec eorum tres in spiritum rapti, radicem videre pulcherrimam, geminamque ex se arborem emittentem...

wt dien broeders ghesproten sijn) — den naem af voeren. Soe plach dan Emerencia met hem te spreken ende liet haer onderwijzen in allen deuchden. Doen den tijt quam dat haer ouders [bege]erden (r) haer te voegen totten huwelijken staet, soe wert sij wtermaten seer bedruet, want sij begeerde wt rechter suverheijt in haren maechdom te bliven, al wast doen seer onghewoenlic in Ysrahel. Met desen druc ghinc Emerencia totten berch van Carmeli ende opende dien heilighen vaders haer verdriet, ende hoe dat haer wterste begeerte waer in reinicheit ewelijc te persevereren ; Ende badt hem dat sij [hem] wilden met God beraden ende vereysschen van hem oetmoedelijc sinen wille.

Capittel II.

De vaders in haer ghebet wesende om te weten over Emerencia den wille gods, drie van hen sijn opghevoert in den gheest ende god heeft hem getoent eenen hoghen sconen boom daer twee rancken wtsproten.....

(r) Een gaping in het hs.

Zooals men hieruit kan zien, komt Cap. I van Badius overeen met Cap. I en II bij Doorlant. Verder komt dus Cap. II van het *compendium* overeen met Cap. III van het *Leven*. Laat mij nog eenige volzinnen afschrijven uit dit kapittel, om de volmaakte overeenkomst te doen uitschijnen :

DE NATIVITATE DUARUM EMERENTIE FILIARUM — CAP. II.

Peracto matrimonio et legitime consummato, Emerencia concepit et peperit filiam Ysmeriam nomine, que suo tempore matrimonio data, genuit filium Eliud, et filiam Elizabeth. Eliud autem Emyn genuit, patrem Nemeceie, e qua Sanctus Servatius genitus est. Elisabeth autem Johannem Baptistam, precursorem Domini in senectute sua enixa est. Concepit

Cap. III.

Van desen man heeft Emerencia een vrucht ghedragen en ghebaert eene soete dochter, gheheten Anna, dat is in onser talen *die gracie gods*. Dit es die heilige ende eerwaardige Anna, dye ons die suver bloeme, Maria, ghebracht heeft, wt welcker bloemen die salighe vrucht X^{ti} Jhs. tonser weelden gheboren is.

Ghehalven dese dochter heeft Emerencia noch een gehadt, die hiet Ysmeria. Dese Ysmeria heeft ghebaert een sone geheten Eliud. Eliud heeft ghegeneereert Emyn. Emyn hevet ghetrouwt Nemeceie ende hevet van haer ghegeneereert Sinte Servaes, bisschop van Tongheren. Ysmeria heeft oec gehadt een dochter gheheten Elijsabeth, die van Zachariam

præteria et peperit Emerantia alteram
filiam, cui Anne, in gracia Dei, nomen
indidit. Que vere gratia Dei, quum ex eius
filia processit salvator mundi : uti doce-
bunt sequentia.

ontfangen hevet, onvruchtbaar sijnde,
Sinte Jan Baptiste, den voerloeper ons
heeren Jhu Xhi. Nu laet ons vervolgen
die hijstorie van Sinte Anna.

Men vergelijk nu verder Cap. III, *compendium*, met Cap. IV van het *Leven*; Cap. IV (*compendium*) met 5, 6, 7, 8, 9 bij Doorlant; Cap. V (*compendium*) met 10; Cap. VI (*compendium*) met 11 en 12 bij Doorlant. Cap. VII bevat dan nog allerlei uittreksels uit het *tweede* boek van het *Leven*.

Men gelieve hierbij op te merken dat de eerste kapitels tamelijk nauwkeurig werden vertaald, terwijl, naarmate het werk vorderde, Badius meer en meer aan inkorten gedacht heeft; want de laatste kapitels geven het *Leven* slechts op zeer beknopte wijze weer.

Ik hoop dat de medegedeelde brokken voldoende zullen geacht worden om te bewijzen welke verhouding tusschen beide besproken werken bestaat. Wie nog niet overtuigd is, getrooste zich de moeite het Hs. in zijn geheel met het *compendium* te vergelijken; en ik sta er voor in dat hij, evenals ik, tot het besluit zal komen: het is *zeker* dat dit *Leven van Sint Anna* wel het werk is dat Badius als bron heeft gebruikt. En aangezien Badius ons verzekert dat het bedoeld *Leven* een werk is van Doorlant, mogen wij aannemen dat, ofschoon hs. 895 geen auteursnaam opgeeft, wij hier wel een geschrift van den Zeelhemsche Karthuiser onder de oogen hebben (1).

Derde punt van mijn betoog.

Nu wij, om zoo te zeggén met zekerheid, dit *Leven van Sint Anna* aan Doorlant mogen toeschrijven, rijst een nieuwe vraag op. Is dit geschrift *identiek* met n° 42 van de lijst van Andreas van Amsterdam? En slaan die woorden *Vita S^{tae} Annæ*, dan op een Nederlandsch werk?

A priori zou men geneigd zijn die vraag met *ja* te beantwoorden. Immers, wanneer in de middeleeuwen een latijnsche catalogus der *Opera* van welken schrijver ook, werd vervaardigd, bracht men gewoonlijk de titels der werken uit de volkstaal in het Latijn over.

Doch de ondervinding heeft mij tot dusverre geleerd dat alle opgaven, bij Andreas van Amsterdam in het Latijn voorkomende, wel degelijk latijnsche geschriften zijn. Moest dan bij n° 42 aan eene uitzondering worden gedacht?

Wat ten eerste tot twijfel noopt, is dat Andreas van Amsterdam zelf over sommige Vlaamsche werken van Doorlant spreekt en zegt: n° 58, *Scrīpsit et quædam alia in lingua vernacula ad quasdam religiosas feminas. Quæ omnia si quis requirat in domo professionis suæ in Zeelhem prope Diest facile invenire poterit.*

(1) Dit is des te zekerder daar dit Hs. nog andere werken van Doorlant bevat.

En nu is het zeker dat ons *Leven van Sint Anna* voor *quasdam religiosas feminas* geschreven werd. Lees slechts de volgende zinnen onder meer : « Nu, *eerwaardighe susteren*, laet ons nu opheffen onse hope daer Anna, onse moeder regneret met haerder dochter, want nimmermeer en sal ons ghebreken ghenadighe hulpe, eest dat wi hem reyken altijd onse oetmoedige supplicatie ». (Explicit van cap. 18, boek II). — « Weet, *eerwaardighe susteren*, dat dese grote weelde van... Anna gheduert heeft tot dat sij verschiet van aertrijc » (cap. XI, boek II).

Waar dus het *Leven van Sint Anna* bij Andreas van Amsterdam onder n^r 58 komt, zal er wel, dacht ik, nog een ander leven bestaan hebben in het Latijn. Ik heb dan verder gezocht... en heb gevonden.

Toen de Bollandisten, in 1729, tom. VI der maand Juli van de *Acta Sanctorum* voorbereidden, met inbegrip van het Leven der heilige Anna, hadden zij door zekeren Jacob Polius, en nog anderen, hooren spreken van Doorlant's *Vita S^{tae} Annæ*. Een onderzoek werd diensvolgens door hen ingesteld om dat werk op te sporen, ten einde na te gaan of er iets bruikbaar voor de *Acta* in voorkwam. Een handschrift van de *Vita* werd bij de Karthuizers te Keulen gevonden, en uit dit handschrift werden de *Miracula S^{tae} Annæ* in t. VI der Bollandisten overgedrukt, met vermelding van Doorlant's naam. Dit alles weten wij uit de *inleiding*, bl. 259, alwaar wij lezen : « Petrus Dorlandus... varia collegit S. Annæ » miracula, quæ in codice Ms. Carthusiæ Coloniensis conservantur. » Ea quidem jam a Jacobo Polio aliisque citari, imo et referri videram. » Sed cum de textu sinceritate dubitarem ac genuinum Dorlandi » opusculum videre cuperem, scripsi ad P. Gabrielem Dülman, » societatis nostræ in Rheno Inferiori procuratorem, cuius studio ac » diligentia egraphum desiderati opusculi non ita pridem accepi. Nec » vana fuit mea de textu sinceritate dubitatio, cum Polius et alii quædam » addiderint, quæ in Dorlando non leguntur, ut mox apparebit. » Ceterum ut circa miracula, a Dorlanda collecta mentem meam » candide aperiam, nonnulla ex iis nimis vaga et indeterminata, alia » maxime portentosa, sufficientibus testimoniis destituta mihi videntur ».

De *miracula*, waarvan hier sprake is, volgden natuurlijk op de *vita*. Het kwam er dus op aan het Keulsche handschrift terug te vinden, om te weten wat er in de *vita* stond. Daar de kloosterbibliotheken te Keulen bijna alle, tijdens de Fransche revolutie, toen men de kloosters zelve ophief, overgebracht werden naar de Stadsbibliotheek, wendde ik mij tot den heer Bibliothecaris om inzage te krijgen van het karthuiserhandschrift. Ik vernam toen dat het hs. in die stad niet meer was : doch in een ouden catalogus van de boekerij der karthuizers (uit de 18de eeuw) stond Doorlant's *Vita S. Annæ* nog opgeteekend. Waar dit handschrift thans versukkeld is, weet ik niet te zeggen. — tenzij dit hetzelfde is als dat van de Kaiserliche Fideïcommis Bibliothek te Weenen. Daar echter deze bibliotheek de privaat-bibliotheek van den keizer van Oostenrijk is, moest ik er wel van afzien inzage te krijgen

van dit hs. Doch dit bleek gelukkig voor mij ook onnoodig, want zonder behulp der handschriften, slaagde ik er in te weten wat er in de gezochte *Vita* stond.

Door de *Bibliothèque Hagiographique* (bl. 81, n^r 489) door de Bollandisten uitgegeven, vernam ik dat de *miracula* van t. VI der *Acta Sanctorum* overeenkwamen met de *miracula S^{tae} Annæ* opgenomen in een Nederlandsch incunabel : namelijk de *Historia perpulchra S^{tae} Annæ*, (zonder jaartal noch uitgeversnaam, doch volgens Campbell, *Ann. Typ.* n^r 1507, gedrukt omtrent 1498 bij Govaert Back te Antwerpen) (1).

Zeer zonderling zou het mogen heeten, zoo de *miracula* van dit incunabel het werk waren van Doorlant, en de eigenlijke *Vita* het werk van een ander. Nochtans staat bij Campbell het geheele boek op den naam van *Martijn Sclegers*, [lees liever : *Slegbers* (2)] en de Bollandisten (*Bib. Hagiogr.*) hebben, op Campbell's gezag, aangenomen, dat deze *Vita* wel van *Slegbers* is, terwijl de *miracula* daarentegen van hem *niet* zouden zijn.

Laten wij nu onderzoeken hoe Campbell er toe gekomen is om dit boek aan M. Slegers toe te schrijven.

Op het titelblad der *Historia perpulchra* wordt geen auteursnaam vermeld, evenmin als in het *explicit* van het incunabel. Doch na de *vita* en *miracula*, komt eene *epistola* (fol. 38 r°) die blijkbaar van de hand is van den schrijver van het boek. Het opschrift luidt : *Epistola prestantissimo et doctissimo sacerdoti D^{no} Martino Sclegers in Deyst* (sic), *suo specialissimo in christo*.

De dwaling van Campbell valt in het oog : hij heeft begrepen alsof er stond *epistola Martini Sclegers* (epistel van M. Sl.), terwijl gedrukt staat *epistola Martino Sclegers* (epistel aan M. S.).

In dien brief laat ons de schrijver der *Vita perpulchra* weten welke groote verplichtingen hij aan zijn besten vriend, Martijn Slegers, heeft : Deze spoorde hem immers aan om het werk te schrijven en het is tot stand gekomen dank zij de breedvoerige gesprekken welke beide vrienden hebben gehad. Ziehier overigens, mits eenige niets beduidende weglatingen, den brief zelf :

« *Salutem in christo plurimam — cum mecum ipse alta mente*
» *cogitarem mature, dulcissime, que tu michi hesterno sermone de*
» *Anne, dive matris hystoria obicere temptasti, opere precum michi*
» *visum est paucis respondere ne ego mendaciis innixus tibi aut*
» *amicis tuis fabulosam videar hystoriam texuisse. Quam arguis Mariam*
» *Virginem, cum esset Bethlehem sole paupertate spulsam stabuli*
» *ergustulum petivisti [lees ergastulum petivisse]; atque ob id infers*

(1) Exemplaren te Londen (Brit. Mus.), den Haag (Kon. Bibl.), Brussel (Kon. Bibl.), enz.

(2) In sommige Brabandsche handschriften treft men *sclapen*, *sclagen*, *sclèpen*, enz. aan, in plaats van *slapen*, *slagen*, *slepen*. Een van die hs. wordt door prof. W. de Vreese beschreven in *Tijdschrift Maatsch. van Leiden*, dl. XIX, bl. 289 vgl. (cf. bl. 291 nota 5, waar gezegd wordt : *deze vormen met sc in den anlaut, zijn talrijk in dit hs.*)

» Annam eius matrem aut tum obisse mortem, aut certe pauperulam
» fuisse, que non potuerit puerpere filie inopiam sublevare... Lege tu,
» et intellige quod quotidie cernis. Ita habet breviarius tuus : si hic
» mentitur, non erubeo et cum illo mentiri.

» Verum ne te, tuosque comites diutius suspendam, lege Baptistam
» Mantuanum, nedum poetam, sed et peritissimum theologum et nichil
» me metitum [*lees mentitum*] fuisse comperies.

» Haec pauca (ut arbitror) te sufficiens [*lees sufficient*] et hiis qui
» Anne historiam carpunt, ut possit ipsa suum retinere vigorem.
» Simminus ego hominum linguas flocci facio, cum teste habeam
» conscientiam, me hanc historiam scriptitasse, ut Anne matris et sue
» filie preconia oppanderem et amicissimi michi patris dnci votis
» satisfacerem. Vale, mi dilectissime, et has litteras (si tibi sic visum
» fuerit) propter futuros emulos cum principale opere imprimi facite. »

Slegers, pastoor te Diest, heeft dus verlof gekregen om het werk,
met de bijgevoegde *epistola*, te laten drukken (*imprimi facite*). Hij heeft met
den schrijver persoonlijk geredetwist over hetgeen we wisten aangaande
Anna's leven (Zeelhem ligt op een uur (\pm 5 kilometers) afstand van
Diest). En die schrijver is zonder twijfel... geen ander dan Doorlant zelf.

Ik meen dus bewezen te hebben dat Mart. Slegers gerust van de
lijst der Belgische *Scriptores* uit de 15de eeuw kan geschrappt worden ; dat
Doorlant niet min dan twee levens van Sint Anna geschreven heeft ; en
dat de *Vita perpulchra*, omtrent 1498 bij G. Back gedrukt, identiek is met
n^r 42 van de lijst van Andreas van Amsterdam.

Men zou mij wel is waar kunnen tegenwerpen dat Andreas van
Amsterdam zegt : « *Vita S^{tae} Anna quinque libris partitam* », terwijl
integendeel de *Vita perpulchra* slechts drie boeken bevat (twee b. voor de
Vita, en één voor de *miracula*), evenals overigens het *Leven van Sint Anna*
hs. 895, dat ook drie boeken heeft. Doch *quinque* zal wel eene vergis-
sing zijn van Andreas : en men zal moeten verbeteren « *tribus libris*
partitam ». Deze fout is overigens de eenige niet welke in zijn lijst voor-
komt. Wie met deze wijziging niet kan instemmen, zal dus moeten
aannemen

ofwel, dat Doorlant tot drie levens toe van Sint Anna heeft
geschreven : een in 't Nederlandsch, en twee in 't Latijn (waarvan één
quinque libris, het andere *tribus lib.*). Maar twee levens is reeds een
aanmerkelijk getal — en daarbij begrijpt men ook niet waarom Andreas
in zijne zeer uitvoerige lijst slechts de *vita* in 5 boeken zou hebben
vermeld, en de *vita* in 3 boeken zou hebben overgeslagen. Die stelling
is dus voor mij onaannemelijk ;

ofwel dat het enkel bij misslag is dat in het Keulsche handschrift
Doorlant als auteur genoemd wordt — dat deze *vita* met inbegrip der
miracula, van een anderen schrijver is ; de *historia perpulchra* diensvolgens
ook. Maar die schrijver was dan toch zeer bevriend met Martijn Slegers
pastoor van Diest, in de nabijheid van Zeelhem ; hij heeft met hem lange

gesprekken gehad en op zijne aansporing de *Vita S^{tae} Annae* geschreven, terwijl een uur verder, in het Zeelhemsche klooster, Doorlant er een andere schreef... Dat zou voorwaar een zeldzaam samentreffen zijn; en, alles wel overwogen, is het toch eenvoudiger een fout bij Andreas te onderstellen, dan zijne toevlucht te nemen tot zulke ver gezochte hypothesen.

Vierde en laatste punt van mijn betoog.

Nu wij het bewijs geleverd hebben dat Doorlant twee levens van Sint Anna heeft vervaardigd en dat wij die twee levens geïdentificeerd hebben, dienen wij te onderzoeken in hoe verre beide verschillende werken uitmaken. Is het ééne een *vertaling* van het andere? of is het een *nieuwe bewerking*? Aan welk van beide komt de prioriteit toe? Werd het Nederlandsche werk vervaardigd vóór het Latijnsche — of omgekeerd?

Wat de prioriteitsvraag betreft, deze kan, naar ik meen, aan geen ernstigen twijfel onderhevig zijn. Een der *miracula* van het Latijn wordt op de volgende wijze ingeleid: « Miraculum quod hic subjicio, ille ipse » vir, cui contigit adhuc, ut puto, vite superstes, fratri retulit Dominico » de Gelria, viro religioso et propter suam doctrinam et in ambone » facundiam multis nedum hominibus, sed etiam civitatibus apprime » riotissimo. Hujus enim rescripto didici, quod nunc scribo... (bl. 270 *Acta. Sanct. Boll.*) » — En ziehier nu de Nederlandsche bewerking, die uitvoeriger is: « Broeder dominicus van gelre, die te dyest ende in veel » steden ende plaetsen seer wel bekend es, overmits syn excellente » predicacie ende wijsheit in den woerden hods, die nu ter tijt is cursor in » der Godheyt, Reformator van 'tsbertogenbosch, van Maestricht, van Loeven ende » van Antwerpen, Anno Dⁱ MCCCCCI. Dese broeder Dominicus van der » predicaren ordene, heeft, soe hi een devoet man es, onse soute vrouwe » Maria ende haer moeder Sint Anna in groter waerde. Doen hij screef dije » historie van Sint Anna in latine, die hi oec heeft doen printen, soe sant hij » mij, met sijnder hant ghescreven, dese mijrakelen die ic u bescrive.» (Cap. 13, Boek III.)

De nederlandsche bewerking is dus ten minste van 1501 of heelemaal begin 1502: Ik herinner er nogmaals terloops aan dat Badius in 1502 zijn *compendium* te Parijs al liet verschijnen (1).

Integendeel werd de latijnsche bewerking, volgens Campbell, reeds ± 1498 gedrukt — zoo dus ten uiterste in het begin van 1498, of in 1497 geschreven, in de onderstelling dat die uitgave van Back de eerste is — hetgeen hoogstwaarschijnlijk is, doch geenszins heelemaal zeker.

Overigens voeg ik er bij dat wie beide bewerkingen vergelijkt,

(1) Het colophon van die uitgave geeft op: MDII. ad Calendas Octobris.

onder den indruk zal komen dat 't Latijn nommer één is, en het Nederlandsch nommer twee. Nu weet ik wel dat het zeer gevaarlijk is met een indruk rekening te willen houden; maar aangezien de bibliographische bewijzen den indruk komen versterken, mag men gerust het vraagstuk der prioriteit beschouwen als opgelost ten voordeele van het Latijn.

En nu de vraag of het Nederlandsch een *vertaling* is van 't Latijn, of liever eene *nieuwe bewerking*. De enkele uittreksels uit beide werken, welke ik reeds heb medegedeeld, zijn voldoende om ons hierover een oordeel te laten vellen. De Nederlandsche tekst werd vervaardigd voor *eerwaardighe susteren*. Van die « susteren » geen sprake in het Latijn. De passage over Dominicus van Gelre geeft ook in 't Nederlandsch allerlei inlichtingen, die in 't Latijn ontbreken. Ik zou nog vele voorbeelden van dien zelfden aard kunnen aanhalen... Doch het medegedeelde volstaat reeds, meen ik, om te bewijzen dat wij hier geenszins met eene bloote vertaling te doen hebben. Ongetwijfeld zijn er in 't Nederlandsch heele brokken der *Vita*, en voornamelijk eene reeks *miracula* die letterlijk overeenkomen; maar de heele indeeling der beide werken is niettemin eene andere (1); hier wordt besnoeid, daar uitgebreid... het is dus wel eene *bewerking*.

Het is belangrijk dit vast te stellen, want indien wij een eenvoudige vertaling gevonden hadden, zoo konden wij niet weten of deze soms niet zonder het toedoen, en zelfs zonder het medeweten van Doorlant was ontstaan — terwijl wij nu zeker mogen zijn dat wij hier wel degelijk twee tot dusverre onbekende pennevruchten van den karthuizer monnik bezitten.

Hiermede mag ik mijne onderzoekingen sluiten nopens de twee heiligen-levens. Ik wensch enkel nog eenige woorden toe te voegen over de *bronnen* die Doorlant heeft gebruikt en de *waarde* der twee geschriften.

Uit de *Epistola* zelf aan M. Slegers vernemen wij dat hij zich in hoofdzaak gehouden heeft aan Baptista Mantuanus — dit is aan de *Maria Parthenica*, een latijnsch gedicht van den Italiaanschen monnik. Naar die zelfde bron wordt verwezen in Cap. 5, boek II van het *Leven*: « Dilt ic in dit boec bescrive (2) vele dat int eerste boec gescreven is, » dye heb ic ghenomen wt een boec dwelc heet in latine *Parthenice Marie* » ende heeft bi onsen tiden ghemaect broeder Baptist van Mantuen, » Carmelijt, doctoer in der Godheyt ende een seer gloryoes poëte, die dese » dinghen beschrijft met dierbaer rethoriken in latine: dit scrive ic hierom, » opdat nyemant meynen en sal dat ic dese historie versiere wt mijnder » borsten ».

(1) Boek I van het *Leven* heeft 20 kapittels; Boek I der *Vita*, 18; — Boek II van het *Leven* 18 kapittels: Boek II der *Vita*, 30.

(2) Men versta: duld dat ik in dit b. b.

Doorlant heeft het voor Baptista Mantuanus opgenomen tegen Slegers: hij beschouwt het latijnsch gedicht als een gewrocht met historische waarde, want Baptista is niet alleen poëet, hij is ook door-kneed theoloog (*nedum poetam, sed et peritissimum theologum*). Overigens is die dichter een der geliefkoosde schrijvers van Doorlant: n^r 34 der lijst van Andreas van Amsterdam luidt: *de passione ejusdem (S. Catherinae) ex Baptista Mantuano*.

Dat hij de *historische* waarde van die gedichten zoo hoog stelt, pleit stellig heel weinig voor Doorlant's scherpzinnigheid.

Wij zouden ons ook moeten afvragen welk gebruik Doorlant gemaakt heeft van de *Vita S. Annæ* van Dominicus van Gelre. Hij zegt ons wel dat dit boek «geprint» werd; doch geen incunabel draagt den naam van dien *Dominicus*, zoo dat wij hier alweer te doen hebben met eene *Vita* die anoniem verschenen is. Welke van de zeer talrijke *Vita's* hier bedoeld wordt, heb ik niet weten uit te vorschen. De ontleeningen aan dit boek kunnen dus voorloopig niet vastgesteld worden.

Eene toespeling op een andere bron is nog te vinden in de *miracula* (*Act. SS. Boll.*, bl. 272): «*Legi nuper apud quemdam Teutonicum, virum*
» *meo iudicio gravem, dignum fide et religiosum, præsens miraculum*
» *quod subjungo* ».

De Nederlandsche bron, hier door Doorlant aangewezen, is '*Die Historie ende ghetiden ende die Exempelen van Sint Annen* waarvan eene reeks 15de eeuwse uitgaven bestaan (1). De schrijver van dit laatste werk vertelt zelf in den *Prologus* dat hij het in Juni 1486 begonnen is te schrijven: (fol. 2)

«Tot lof, glorie, eer ende waerdigheyt des almachtigen Gods,
» Maria syne lieve, ghebenedide moeder, die suver maecht, ende ter
» eeren der glorioser vrouwen Sint Annen, met horen heiligen geslachte,
» soe heb ick wt hertelicker begheerten ende devocien, als een simpel
» onweerdich dienre der alresalichster moeder Annæ, dit ieghenwoor-
» dige boecxken beghinnen te scriven, in den jaer ons Heeren Jhesu Xⁱ
» Mccccclxxxvi in junio den XXI dach... »

De schrijver schijnt een Vlaming te zijn want hij vertelt allerlei mirakelen gebeurd te Sluys, te Gent, enz.

De *Legenda S. Annæ* (Campbell, *A. T.* n^r 1096 — *Bibl. Hagiog. Boll.* n^r 488), die te Leuven bij Jan van Westphalen in 1496 verscheen, schijnt Doorlant weinig te hebben gebruikt; maar hij heeft uit dit boek enkele stukken overgenomen in zijne *Vita Perpulchra*. Zoo komt, fol. 39, een *epigramma ad fratrem divini verbi seminatorem*, waarvan ik den oorsprong

(1) Antwerpen, Geeraert Leeuw, zonder datum (Brussel K. B.) Campbell, *A. T.*, n^r 691 — Antwerpen G. Leeuw, 1491 (Parys B. N., Cambridge U. B.) Campbell, n^r 1508; — Antw., Liesveld, 1496 (den Haag, K. B.) Campbell, n^r 962; — Antw., Liesveld, 1497, enz. — N^r 1508 staat bij Campbell onder Slegers' naam, alsof het een vertaling ware der *Vita perpulchra*. Maar 't is mis, want n^r 1508 zou op n^r 691 moeten volgen.

niet ken. En dan 16 verzen, ontleend aan de hierboven vermelde *Legenda*. (*Incipit*).

Accipe dnice rosum crinale Marie...

Worden dan nog aan de *Legenda* ontleend: fol. 40 *Informatio pulchra et fide digna de Rosario gloriose Virginis Marie* — en verder *Institutio confraternitatis Rosarii*, en *Confirmatio fraternitatis Rosarii* gevolgd door *indulgentie*.

Terloops zij hier aangemerkt dat er in de *Vita* zelf 22 lat. verzen voorkomen die wellicht van Doorlant zijn. Want Andreas van Amsterdam geeft op, n° 41, *unum dyadema de Sancta Anna versibus elegiacis*. Ik bedoel cap. 14, boek II, *In hoc carmine summam Anne in nos beneficia concinuntur*:

Anna parens summe genitrix veneranda parentis.

Over de bronnen van Doorlant zal er zeker nog heel wat bij te voegen zijn door iemand die van het vak is. Ik heb me hier slechts bepaald tot hetgeen ik toevallig gevonden heb, zonder deze zaak aan een grondig onderzoek te onderwerpen.

En nu ten slotte wat de *waarde* der twee teruggevonden geschriften betreft, zal de lezer zich wellicht nog het ongunstig advies herinneren uit de reeds medegedeelde inleiding der *Acta Sanctorum*. Ik bedoel de woorden van P. Willem Cuperus, den Bollandist, die de *Acta* van Sint Anna heeft bewerkt: « Ceterum ut circa miracula, a Dorlando collecta, » mentem meam candide aperiam, nonnulla ex iis nimis vaga et indeter- » minata, alia maxime portentosa, sufficientibus testimoniis destituta » mihi videntur ». En dit oordeel strookte volkomen met dat van een anderen Cuperus, een carmeliet, die zich ook met de Vlaamsche Levens van Sint Anna had bezig gehouden. Want wij lezen verder (*acta S. S.*, bl. 260): « Hæc et similia Dorlandi prodigia libellis Flandricis passim » legenda proponuntur, de quibus R. P. Laurentius Cuperus (1) » carmelitarum per germaniam inferiorem provincialis, in *genealogia et » Vita Ste Annæ* (2) apud nos, pag. 152, tale olim tulit iudicium: » « Equidem » inquit, « inferioris Belgii nostri sermone vernaculo libellos » typis excusos vidi duos, quorum prior sine consule, quod aiunt, hoc » est die, vel anno, vel auctore, vel typographo fuit: Alter Antverpie » e regione Manus aureæ in Lombardum mœnibus apud Nicolaum

(1) Over Laurentius Cuperus of De Cuyper, cf. *Bibl. Carmelitana* van de Villiers, col. 223, en *Biogr. Nat.* t. V, col. 54.

(2) L. De Cuyper heeft in 1591 bij Bellerus te Antwerpen een werk laten verschijnen, getiteld: *Waerachtige Historie van der heylighe grootmoeder Christi S. Anna*, in 16°, herdrukt te Brussel bij Jan Mommaert in 1593. Is dit het boek dat de Bollandisten *genealogia et vita S. A.* noemen? Ik betwijfel het ten zeerste omdat de Villiers denzelfden Lat. titel opgeeft en dat Gooiers als randglosse heeft aangeteekend (ex. te Gent): *Bellerus 1592, Antwerpen*. Er zouden dus een Lat. en een Vlaamsche tekst bestaan. Geen van beiden heb ik echter teruggevonden.

» Vivatium (1) evulgatus erat, anno Dⁱ MDLXIV, decima septima
» Decembris. *Uterque libellus miracula complura mortalibus per preces B. Annæ*
» *in remedium data continebat; sed quæ mihi quamvis non impossibilia, minus*
» *tamen probabilia videbantur, quia nec curionum adeoque nec episcoporum,*
» *neque reipublicæ magistratus testimonio confirmata legebam ».*

Zoo dus reeds de hagiographische waarde, volgens de Bollandisten, gering is, moet ik er waarheidshalve bijvoegen dat de *litteraire waarde* niet hooger staat; Doorlant's letterkundige roem zal bij het terugvinden dezer zijne pennevruchten niet stijgen; en daargelaten den *Elckerlijc* (zijn meesterstuk, ongetwijfeld) heeft hij heel wat geschreven dat onze aandacht meer verdient....

En nochtans heeft het *Leven van Sint Anna* zijn belang. Het handschrift dat wij ervan bezitten stamt uit een klooster te Sint-Truiden niet ver van Diest (2): *Dit boeck hoert toe den cloester van Sinte Luyciendaele gelegen buyten der goeder stadt van Sin-Truyden* (fol. 1 r°). Denkelijk is er de taal van Doorlant zuiver in bewaard gebleven. Wij kunnen er uit vaststellen dat ofschoon hij Diestenaar van geboorte is, en in de omstreken van Diest zijn heele leven heeft doorgebracht, hij geenszins den plaatselijken tongval schrijft: zijn taal is geen *Diestsche* taal, maar een *dietsche* schrijftaal, waarvan de kenmerken nogal afwijken van den eersten druk van *Elckerlijc* (een hollandsche druk, waarin de taal op menige plaats erbarmelijk *verhollandscht* is). Voor eene critische uitgave van het moralisatie-spel kan dus het hs. zijn nut hebben.

Doch afgezien zelfs hiervan, zoo de twee teruggevonden werken in 't geheel niet merkwaardig zijn, is Doorlant zelf een merkwaardig man. Niets wat hem betreft, mag ons onverschillig laten, en in de eerste plaats moeten wij ervoor zorgen dat zijne bibliographie wetenschappelijk-critisch zou opgemaakt worden. Over die bibliographie is slechts weinig geschreven: Wij zouden daarin berusten, indien dit weinige nog goed was. Maar het lijkt er niet naar! Ik heb in de voorgaande bladzijden gepoogd voor een geschrift een zoo aardig mogelijk kijkje te geven op het werk tot dusver door de bibliografen verricht. Met bijna alle andere geschriften van Doorlant ziet het er niet veel beter uit.... voor zoo veel men zich met die stukken heeft bezig gehouden. Want de groote meerderheid zijner handschriften ligt waarschijnlijk nog onder het stof der eeuwen bedolven. Veel heb ik reeds teruggevonden; doch er is nog heel wat anders op te sporen! Het zij mij toegelaten te sluiten

(1) *Vivatus*, drukfout der eerste uitgave van de *Acta Sanct.*, welke drukfout in alle latere uitgaven is overgegaan. Lees *Vivarius*. De bedoelde drukker is Nicolaes van de Wouwer (een *wouwer* is in het Kempisch-Limbursch een *vijver*). Zijn adres luidde *op die Lombaerde veste, teghen die gulden hand over* (hetgeen dus is *e regione Manus aureæ in Lombardorum manibus* van onzen tekst).

(2) Over dit vrouwenklooster van reguliere-kanonikessen (Sint Augustyn's orde) — in het Fransch *couvent du val Ste Lucie* — zie *Délices du pays de Liège*, t. III, bl. 360.

met een oproep tot degenen die van het een of andere handschrift kennis hebben, om mij dit wel te willen mededeelen. Voor alle inlichting houd ik mij ten zeerste aanbevolen.

Mr LEONARD WILLEMS AZ.
19, Begijnhoflaan, (Gent)

P. S. Als eerste welkome mededeeling, ontvang ik een brief van den heer onderbibliothecaris Emm. de Bom, welke mij laat weten dat er in de stadsbibliotheek te Antwerpen een handschrift is van de *Historia perpulchra de Anna sanctissima*. Dit hs. (n° 422 van den catalogus) stamt uit Holland: fol. 1 verso na het Incipit staat te lezen: *Pertinet ad libraria domus fr(atru)m Collationis b(ea)ti Pauli ap(osto)li in Gouda*. Het werd geschreven in 1516, want op fol. 14 verso staat: *Scriptum anno domini quingentesimo decimo sexto*. Dit handschrift pleit noch voor, noch tegen mijn stelling dat de *Historia perpulchra* van Doorlant is: er wordt hier immers *geen auteursnaam* genoemd — hetgeen mij geenszins verwondert, want te oordeelen naar de enkele brokken die mij medegedeeld worden, hebben wij hier te doen met een eenvoudige copie van den wiegedruk van 1498.

